

ЧЕТ ДАВЛАТ СУДИНИНГ ЁКИ АРБИТРАЖИНИНГ ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРОГА ҚАРАТИШ ТЎҒРИСИДАГИ ИҚТИСОДИЙ ИШЛАРДА ХАЛҚАРО ШАРТНОМАЛАР

Давранбек Ахматов

“Prae legal” адвокатлик фирмаси бошқарувчи шериги

d.ahmatov@praelegal.uz

Халқаро иқтисодий ҳамкорлик мураккаб, кўп қиррали жараён бўлиб, кўпинча унинг иштирокчилари ўртасидаги низолар ҳам вужудга келиб туради. Низоларни ҳал қилишнинг энг тарқалган усулларида бири судга мурожаат қилишдир.

Чет эл элементи иштирокидаги ишларда чет давлат судларнинг ваколатларини аниқлаш, шунингдек, чет давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш масалалари тегишли халқаро шартномаларни тўғри қўллаш ҳам муҳим саналади. Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодексига асосан чет давлатлар судларининг ва арбитражларининг иқтисодиёт соҳасида юзага келадиган низолар ҳамда бошқа ишлар бўйича қабул қилинган ҳал қилув қарорлари, агар бундай қарорларни тан олиш ва ижрога қаратиш Ўзбекистон Республикасининг тегишли халқаро шартномалари ҳамда қонунчилигида назарда тутилган бўлса, улар Ўзбекистон Республикаси иқтисодий судлари томонидан тан олинади ва ижрога қаратилади.

МДХ мамлакатлари доирасида Ўзбекистон Республикаси “Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисида”ги Конвенцияга (Минск, 1993 йил 22 январ) ва “Хўжалик фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ низоларни ҳал этиш тартиби тўғрисида”ги Конвенцияга (Киев, 1993 йил 20 март), Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги Конвенция (2002 йил 7 октябрда Кишинев)га аъзо бўлди. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси ва кўплаб давлатлар ўртасида тузилган фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги икки томонлама шартномаларида судловлиликни белгилаш ва чет давлат суд қарорларини ўзаро тан олиш ва ижро этиш тўғрисидаги қоидалар киритилган.

Халқаро шартномалар Ўзбекистон Республикасининг суд қарорларининг чет элда ижро этилишини ҳам таъминлайди, жисмоний ва юридик шахсларимизнинг ҳуқуқ ва манфаатларни хорижий мамлакатларда ҳам ҳимоя қилиш имконини беради.

Халқаро шартномаларда чет давлат судлари қарорларини тан олиш ва ижро этиш объекти турлича таърифланади. Бу МДХ мамлакатларининг халқаро шартномаларига ҳам тегишли, гарчи уларнинг тан олиш ва ижро этиш объекти ҳақидаги қоидалари одатда бир-бирига жуда яқин (кўпинча ҳатто бутунлай бир хил). Бундан ташқари, баъзи шартномаларда чет давлат судлари қарорларини тан олиш ва ижро этишга тегишли суд қарори тушунчаси аниқлаштирилган бўлса, бошқаларида мустақил талқин йўқ. Шартнома қоидаларини тушунишдаги фарқлар ҳуқуқни қўллаш амалиётида қийинчиликларга олиб келади.

Иқтисодий судлар томонидан халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган тамойиллари, нормаларига ҳамда Ўзбекистон Республикаси иштирок этувчи халқаро шартномаларга қатъий риоя қилиши, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда Ўзбекистон Республикасининг халқаро мажбуриятларини бажаришнинг энг муҳим кафолати бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг халқаро майдондаги обрўсини мустаҳкамлашга ҳисса қўшади. Халқаро ҳуқуқ қоидаларини суд амалиётида бир хил қўллаш билан боғлиқ суд фаолиятини янада такомиллаштириш жуда муҳим вазифадир.

Чет эл элементи билан мураккаблашган ишлар Ўзбекистон Республикаси судларининг мутлақ судловлигига тааллуқлик бўлиб, шунингдек, чет давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш шартлари ва тартиблари билан боғлиқ масалалар ҳозирда амалдаги процессуал қонунчилик билан тартибга солинади.

Л.А.Лунц таъкидлашича, чет давлат суд қарорини тан олиш, чет давлат суд қарорига ўз давлат судининг қарори билан бир хил маънода фуқаролик ҳуқуқлари ва мажбуриятларини тасдиқлаш имконини бериш демакдир¹.

Бошқа давлат суд фаолиятига ишончни акс эттирувчи суд қарорларини ўзаро тан олиш ва ижро этиш бўйича халқаро ҳамкорликни чуқурлаштириш трансчегаравий фуқаролик битимлари иштирокчиларининг манфаатларини самарали ҳимоя қилиш ва халқаро ҳуқуқий тартибни мустаҳкамлаш кафолати бўлиб хизмат қилади.

Рус ҳуқуқшуноси Т.М. Яблочковнинг фикрича, чет эл суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш тўғрисидаги ишлар Россия қонунчилигида ҳар доим экзекватура тамойилига асосланиб келган ва шундай бўлиб қолмоқда. “Экзекватура институти” чет давлат суд қарорларини ижро этишни жамият манфаатлари йўлида давлат органлари назоратига бўйсундиришга қаратилган².

¹ Лунц Л.А. Курс международного частного права. В 3 т. М., 2002. С. 900.

² Яблочков Т.М. Труды по международному частному праву. М., 2009. С. 165.

Чет давлат суд қарорини тан олиш ва ижро этиш учун қарор фойдасига чиқарилган тараф қарорни ижро этиш ва ижро варақаси бериш учун ваколатли суд (орган)га мурожаат қилиши керак.

Х.Шакнинг фикрига кўра, суд қарорлари мустақил ҳужжат сифатида, улар қабул қилинган давлат чегараларидан ташқарида кучга қонуний эга эмас. Чет давлат судларининг қарорлари, агар бошқа давлат томонидан тан олган бўлса, бошқа давлатда ҳам амал қилиши мумкин. Суд қарори тан олиниб, ижрога қаратилиши, бу бутунлай чет давлатга боғлиқ бўлади. Халқаро ҳуқуқнинг умумий қоидаларига кўра, чет давлат суд қарорларини тан олиш мажбурияти йўқ. Бироқ, кўплаб халқаро шартномалар суд қарорларини ўзаро тан олишни назарда тутилади³.

Чет давлат суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш иқтисодий ишлари бўйича халқаро ҳуқуқий ҳамкорликнинг энг муҳим масалаларидан бири бўлиб, бир томондан фуқаролар ва юридик шахсларнинг ҳуқуқларига, иккинчи томондан эса суд институтлари фаолиятига бевосита таъсир қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Лунц Л.А. Курс международного частного права. В 3 т. М., 2002. С. 900.
2. Яблочков Т.М. Труды по международному частному праву. М., 2009. С. 165.
3. Шак Х. Международное гражданское процессуальное право. М., 2001. С. 381.

³ Шак Х. Международное гражданское процессуальное право. М., 2001. С. 381.